

Η παρούσα έκδοση αποτελεί την πρώτη ψηφιακή σελιδοποίηση της έκδοσης των Πρακτικών της Ημερίδας *Αναγκαστικές μισθώσεις - «Απαλλοτριώσεις» των αγιορειτικών μετοχίων. Ιστορική προσέγγιση και σύγχρονες νομικές θεωρήσεις* και των Πηγών (νομοθεσία, νομολογία, γνωμοδοτήσεις - υπομνήματα). Η έντυπη μορφή της έκδοσης θα ακολουθήσει εντός του 2024.

Διεύθυνση - Επιμέλεια έκδοσης
Αναστάσιος Ντούρος
Διευθυντής της Αγιορειτικής Εστίας

Συντονισμός
Μαρία Γιαννέλου
Προϊσταμένη Οικονομικών και Διοικητικών υπηρεσιών της Αγιορειτικής Εστίας

Διορθώσεις - Επιμέλεια κειμένων
Γιάννης Λιάπης

© 2024, Αγιορειτική Εστία
© Για τα κείμενα: οι συγγραφείς
© Για τις φωτογραφίες: οι φωτογράφοι

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

Εγνατία 109, 546 35 Θεσσαλονίκη
Τ. +30 2310263308 & +30 2310 250648
www.agioritikiestia.gr / info@agioritikiestia.gr
www.eshop.agioritikiestia.gr

ISBN

Κανένα τμήμα αυτού του βιβλίου δεν μπορεί να αναπαραχθεί σε καμία μορφή και με κανένα μέσο ηλεκτρονικό ή μηχανικό, συμπεριλαμβανομένου οποιουδήποτε συστήματος αποθήκευσης και ανάκτησης δεδομένων, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ
MOUNT ATHOS CENTER

ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ ΜΙΣΘΩΣΕΙΣ –
«ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΙΣ»
ΤΩΝ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΩΝ ΜΕΤΟΧΙΩΝ

Ιστορική προσέγγιση και σύγχρονες
νομικές θεωρήσεις

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

-

ΠΗΓΕΣ

Νομοθεσία · Νομολογία
Γνωμοδοτήσεις · Υπομνήματα

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
2024

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

Πρόεδρος
Στέλιος Αγγελούδης
Δήμαρχος Θεσσαλονίκης

Α' Αντιπρόεδρος
Πανοσιολογιώτατος Γέροντας Ιερώνυμος Ιερομόναχος Σιμωνοπετρίτης
Β' Αντιπρόεδρος
Βασίλειος Γάκης
Αντιδήμαρχος Πολιτισμού, Τουριστικής Ανάπτυξης και Διαδημοτικής Συνεργασίας

Τακτικά μέλη
Πανοσιολογιώτατος Γέροντας Ευθύμιος Μοναχός Ζωγραφίτης
Πανοσιολογιώτατος Γέροντας Χαρίτων Ιερομόναχος Δοχειαρίτης
Νικόλαος Μακραντωνάκης, πρ. Αντιδήμαρχος Δήμου Θεσσαλονίκης
Παναγιώτης Αβραμόπουλος, Ειδικός Σύμβουλος Δημάρχου Θεσσαλονίκης,
πρ. Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου

Αναπληρωματικά μέλη
Πανοσιολογιώτατος Γέροντας Παύλος Ιερομόναχος Ξηροσταμηνός
Πανοσιολογιώτατος Γέροντας Ιωσήφ Ιερομόναχος Καρακαλληνός
Πανοσιολογιώτατος Γέροντας Νικηφόρος Μοναχός Φιλοθεΐτης Ευθύμιος
Χατζηθεόκλητος, Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής, Αλληλεγγύης και Πρόνοιας
Παναγιώτης Ταμβάκης, Σύμβουλος Α' Δημοτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης
Νικόλαος Ζήσης, πρ. Κοινοτικός Σύμβουλος Δήμου Θεσσαλονίκης

Εισηγητής
Αναστάσιος Ντούρος, Διευθυντής της Αγιορειτικής Εστίας
Γραμματεία
Μαρία Γιαννέλου,
Προϊσταμένη Οικονομικών & Διοικητικών Υπηρεσιών της Αγιορειτικής Εστίας

**ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ ΜΙΣΘΩΣΕΙΣ –
«ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΙΣ»
ΤΩΝ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΩΝ ΜΕΤΟΧΙΩΝ**

Ιστορική προσέγγιση και σύγχρονες
νομικές θεωρήσεις

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

-

ΠΗΓΕΣ

Νομοθεσία · Νομολογία
Γνωμοδοτήσεις · Υπομνήματα

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

Πρόεδρος

Αθανάσιος Καΐσης, Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Μέλη

Πανοσιολογιώτατος Γέροντας Συμεών Μοναχός Διονυσιάτης

Πανοσιολογιώτατος Γέροντας Φιλόθεος Ιερομόναχος Κουτλουμουσιανός

Πανοσιολογιώτατος Γέροντας Θεόφιλος Ιερομόναχος Παντοκρατορινός

Κρίτων Χρυσοχοΐδης, Ομότιμος Διευθυντής Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών,

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Διογένης Καραγιαννακίδης, Δρ Νομικής ΑΠΘ, Δικηγόρος

Το έτος 2023 συμπληρώθηκαν 100 χρόνια από την έναρξη των διαδικασιών «απαλλοτριώσεως» των αγιορειτικών μετοχίων με την αρχική απόφαση του Υπουργείου Γεωργίας για την επίταξη 24 μετοχίων αγιορειτικών μονών με αφορμή την εγκατάσταση προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής. Αυτό αποτέλεσε το προανάκρουσμα για τη μεταξύ Αγίου Όρους και Ελληνικής Πολιτείας μίσθωση, κατά το επόμενο έτος, 50 αγιορειτικών μετοχίων για δέκα χρόνια, στις περιοχές Χαλκιδικής και Σερρών. Ακολούθησαν η αιφνιδιαστική απαλλοτρίωση άλλων 27 μετοχίων, το ίδιο έτος, η αναγκαστική απαλλοτρίωση 24 αγιορειτικών μετοχίων της Θάσου και της Λήμνου το 1927, νομοθετικές ρυθμίσεις για μίσθωση των αγιορειτικών κτημάτων στο διηνεκές, για να καταλήξουμε στον νόμο 5377 του 1932 «Περί εκτιμήσεως και πληρωμής της αξίας των απαλλοτριωθέντων κτημάτων των Ι. Μονών του Αγίου Όρους».

Με την ημερίδα που διοργάνωσε η Αγιορειτική Εστία στις 2 Δεκεμβρίου 2023, στην αίθουσα «Μανόλης Αναγνωστάκης» στο Δημαρχιακό Μέγαρο Θεσσαλονίκης με τον τίτλο: «Αναγκαστικές μισθώσεις - “απαλλοτριώσεις” των αγιορειτικών μετοχίων. Ιστορική προσέγγιση και σύγχρονες νομικές θεωρήσεις» αποτιμήθηκαν τα ιστορικά γεγονότα με τις επιμέρους παραμέτρους τους και εξετάστηκαν υπό το πρίσμα νεότερων νομικών ρυθμίσεων και αντιλήψεων.

Η Επιστημονική Επιτροπή της Ημερίδας

09:30 – 10:00 ΥΠΟΔΟΧΗ - ΕΓΓΡΑΦΕΣ

ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΤΕΛΕΤΗ

10:00 – 10:10 Χαιρετισμός της Ιεράς Κοινότητας του Αγίου Όρους Άθω

10:10 – 10:20 Χαιρετισμός και κήρυξη της έναρξης των εργασιών από τον Δήμαρχο Θεσσαλονίκης και Πρόεδρο του Δ.Σ. της Αγιορειτικής Εστίας

10:20 – 10:30 Εισαγωγικές παρατηρήσεις από τον Πρόεδρο της Επιστημονικής Επιτροπής της Ημερίδας κ. **Αθανάσιο Καΐση**, *Ομότιμο Καθηγητή Νομικής Σχολής ΑΠΘ*

Α΄ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ιστορική θεώρηση των αναγκαστικών μισθώσεων - «απαλλοτριώσεων»

Α΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: **Κρίτων Χρυσοχοΐδης**, *Ομότιμος Δ/ντής Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών*

10:30 – 10:50 **Βασίλειος-Αλέξανδρος Κόλλιας**, *Εντεταλμένος Ερευνητής ΚΕΙΕΔ Ακαδημίας Αθηνών, Δ.Ν., Δικηγόρος*

Περιουσιακές ανταλλαγές μεταξύ Δημοσίου και αγιορειτικών μονών στο Βυζάντιο. Οι περιπτώσεις τριών χρυσοβούλλων για τις μονές Ιβήρων (979/980), Βατοπεδίου (1082) και Μεγίστης Λαύρας (1104)

10:50 – 11:10 **Δημήτριος Νικολακάκης**, *Καθηγητής Εκκλησιαστικού Δικαίου ΑΠΘ, Δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω*

Η ακίνητη περιουσία των μονών του Αγίου Όρους μετά τα φερμάνια (1568–1569) του Σελίμ Β΄

11:10 – 11:30 **Μοναχός Θεόκτιστος Δοχειαρίτης**

Η αποζημίωση των Αγιορειτικών μονών για την απαλλοτρίωση των μετοχίων τους

11:30 – 11:50 ΣΥΖΗΤΗΣΗ

11:50 – 12:20 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

Β΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: **Ιερομόναχος Θεόφιλος Παντοκρατορινός**

- 12:20 – 12:40 **Μοναχός Κοσμάς Σιμωνοπετρίτης**, *Δρ Τουρκολόγος ΑΠΘ*
Ασυνέπειες στην εφαρμογή του νόμου και άλλα προβλήματα κατά τις απαλλοτριώσεις των αγιορειτικών μετοχίων
- 12:40 – 13:00 **Δημήτριος Μουζάκης**, *Θεολόγος, Δρ Ιστορίας*
Το μετοχιακό ζήτημα και οι αλλοεθνείς μοναχοί του Αγίου Όρους
- 13:00 – 13:20 **Johannes Niehoff-Panagiotidis**, *Καθηγητής, Freie Universität Berlin*
Οι «απαλλοτριώσεις» των αγιορειτικών κτημάτων και οι ευρωπαϊκές τους συγγένειες
- 13:20 – 13:40 ΣΥΖΗΤΗΣΗ
- 13:40 – 14:10 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ
- Γ΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ**
- ΠΡΟΕΔΡΟΣ: **Διογένης Καραγιαννακίδης**, *Δρ Νομικής ΑΠΘ, Δικηγόρος*
- 14:10 – 14:30 **Ιωάννης Α. Σκλαβούνος**, *Καθηγητής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, MSc Ιστορίας*
Απαλλοτρίωση και παραγραφή μέσα από τις δικαστικές υποθέσεις των μετοχίων δύο αγιορειτικών μονών στις Σέρρες
- 14:30 – 14:50 **Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου**, *Καθηγητής Εκκλησιαστικού Δικαίου Νομικής Σχολής ΑΠΘ, Δικηγόρος*
Η νομολογιακή αντιμετώπιση των απαλλοτριώσεων αγιορειτικών μετοχίων. Ερμηνευτικά ζητήματα και προοπτικές
- 14:50 – 15:10 **Αναστάσιος Νικόπουλος**, *Καθηγητής, Freie Universität Berlin*
Οι απαλλοτριώσεις των αγιορειτικών μετοχίων. Η προβληματική των εφαρμοσμένων μεθόδων
- 15:10 – 15:30 ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Β' ΕΝΟΤΗΤΑ

Αναγκαστικές μισθώσεις - «απαλλοτριώσεις» Αγιορείτικων περιουσιών υπό το πρίσμα νεότερων νομικών αντιλήψεων

Δ' ΣΥΝΕΔΡΙΑ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: **Αθανάσιος Καΐσης**, *Ομότιμος Καθηγητής Νομικής ΑΠΘ - Πρόεδρος
Επιστημονικής Επιτροπής της Ημερίδας*

18:00 – 18:20 **Μιλτιάδης Χατζηγεωργίου**, *Αντιπρόεδρος Αρείου Πάγου ε.τ.*

Οι περιπέτειες των αγιορείτικων μετοχίων τον εικοστό αιώνα. Απαλλοτρίωση
ή δήμευσή τους;

18:20 – 18:40 **Δημήτριος Μακρής**, *Σύμβουλος της Επικρατείας*

Η προστασία των αγιορείτικων περιουσιών υπό το πρίσμα της νεότερης
νομολογίας του ΣτΕ και του ΕΔΔΑ

18:40 – 19:00 **Χρήστος Γαλιτσίδης**, *Δικηγόρος*

Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των μετοχίων των μονών του Αγίου Όρους κατά τις
απαλλοτριωτικές αποφάσεις ως πυρήνας του λεγόμενου «μετοχιακού
ζητήματος»

19:00 – 19:20 ΣΥΖΗΤΗΣΗ

19:20 – 19:50 ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΙΔΑΣ από τον Πρόεδρο της Επιστημονικής Επιτροπής
κ. Αθανάσιο Καΐση, Ομότιμο Καθηγητή Νομικής ΑΠΘ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

Τὰ Ἀγιορειτικά Μετόχια ὑπήγοντο ἀνέκαθεν, καὶ ὑπάγονται, ὑπὸ τὴν διοικητικὴν, κανονικὴν καὶ διαχειριστικὴν ἐξάρτησιν, ἐποπτεῖαν καὶ δικαιοδοσίαν τῶν εἴκοσι κυριάρχων Ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἀποτελοῦσιν ἐδαφικῶς, ἐκκλησιαστικοκανονικῶς καὶ περιουσιακῶς προέκτασιν αὐτῶν ἐκτὸς τῶν γεωγραφικῶν ὁρίων αὐτοῦ, μνημονευομένου ἐν αὐτοῖς τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκάστοτε Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἐδόθησαν ὑπὸ τῶν κτιτόρων ὡς «προίκα» τῶν μονῶν εἰς τὸ διηνεκές, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς συνεχείας των καὶ τοῦ βίου των, διὸ καὶ ἐπὶ τῆς ἐπ' αὐτῶν κυριότητος ἴσχυσε καθεστῶς ἀπολύτου προστασίας κατὰ τὸν μακραίωνα ἱστορικὸν βίον των.

Ὅθεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἄθωνος χαιρετίζομεν τὴν ὑπὸ τῆς Ἀγιορειτικῆς Ἑστίας διοργανουμένην ἐπιστημονικὴν ἡμερίδα μὲ τίτλον: «Ἀναγκαστικὲς μισθώσεις - "Ἀπαλλοτριώσεις" τῶν Ἀγιορειτικῶν Μετοχίων. Ἱστορικὴ προσέγγιση καὶ σύγχρονες νομικὲς θεωρήσεις», ἥτις πραγματοποιεῖται, τῇ προτροπῇ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Κοινότητος, ἐπ' ἀφορμῇ τῆς συμπληρώσεως ἑκατὸ ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τῶν διαδικασιῶν «ἀπαλλοτριώσεως» τῶν Ἀγιορειτικῶν Μετοχίων, καθόσον, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1923 ἐλήφθη ἡ ἀρχικὴ ἀπόφασις τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας διὰ τὴν ἐπίταξιν 24 Μετοχίων Ἀγιορειτικῶν Μονῶν πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων, μετὰ τὰ τραγικὰ γεγονότα τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς.

Μέσα εἰς μίαν δεκαετίαν, οἱ ἀγιορεῖται, οἵτινες διὰ τῶν αἰώνων ὑπῆρξαν ἄγρυπνοι φρουροὶ ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν παραδόσεων, καὶ τῶν τιμαλφῶν τοῦ γένους, εἶδον τὰς Ἱεράς αὐτῶν Μονὰς νὰ ἀπογυμνώνονται ἐκ τῶν παλαιφάτων αὐτῶν ἐν πολλοῖς κτητορικῶν Μετοχίων ὡς καὶ ἐκ πάσης σχεδὸν ἰδιοκτησίας αὐτῶν, ἰδίᾳ εἰς τὴν περιοχὴν

τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας καὶ τῶν νήσων τοῦ Βορείου Αἰγαίου. Ἡ Ἐκτακτος Διπλῆ Ἱερὰ Σύναξις, ἀπαρτιζομένη ἐκ τῶν εἴκοσι τακτικῶν Ἀντιπροσώπων τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος καὶ εἴκοσι ἐκτάκτων, Καθηγουμένων καὶ Προϊσταμένων τῶν Ἱερῶν Μονῶν, τὴν 4ην Δεκεμβρίου 1927 διεμαρτυρήθη ἐντόνως: «κατηργήθη πλέον ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς τῆς ὑπὲρ προσφύγων ἀπαλλοτριώσεως τῶν Μετοχιῶν, ὑπεισέρχονται οἱ ἀκτῆμονες καὶ τελευταῖον πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ ἐπιτήδριοι πρὸς διαρπαγὴν τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν περιουσίας» (Ἐξερχ. 413/4.12.1927).

Τὰς εὐλόγους ἀνησυχίας καὶ τὴν κραυγὴν ἀγωνίας τῶν Ἀγιορειτῶν πατέρων ἦλθε νὰ διασκεδάσῃ ὁ τότε Πρωθυπουργὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς Ἅγιον Ὅρος, τὴν 22αν Ἀπριλίου 1930 διεβεβαίωσε ἐπίσημως τὴν Ἱερὰ Κοινότητα ὅτι «οὗτος καὶ ἡ ὑπ' αὐτὸν κυβέρνησις ὑπὸ τῶν καλλιτέρων διὰ τὸν Ἱερὸν ἡμῶν Τόπον διαθέσεων ἐμφορομένη, ἐσεβάσθη καὶ θὰ σεβασθῇ ἀπολύτως τὸ προνομιακὸν αὐτοδιοίκητον καθεστῶς τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν Τόπου ἐν τῷ ὁποίῳ μετὰ πολλῆς τῆς χριστιανικῆς ἀδελφοσύνης συζῶσι οἱ ἅπαντα τὰ ὀρθόδοξα κράτη ἐν αὐτῷ ἀντιπροσωπεύοντες: Ἕλληνας, ῥῶσσοι, σέρβοι καὶ βούλγαροι, διαβεβαίωσας συνάμα ὅτι καὶ τὸ ἐκκρεμοῦν καὶ σοβαρότατον διὰ τὸν Ἱερὸν ἡμῶν Τόπον μετοχιακὸν ζήτημα θὰ λυθῆ κατὰ τὰς ἀπόψεις τῶν ἀγιορειτῶν διὰ τῆς εἰς τὸ διηνεκές δηλονότι ἐκμισθώσεως τῶν μετοχιῶν, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως τούτων, ἵνα ἐξακολουθήσῃ μὲν εἰς τὸ διηνεκές ἢ ἐπὶ τῶν μετοχιῶν κυριότης τῶν Ἱ. Μονῶν, ἀποδοθῆ δὲ δι' αὐτῆς μίσθωμα ἴσον μὲ τὰς προσόδους ἃς αὐταὶ ἀπελάμβανον ἐκ τῆς αὐτοκαλλιεργείας τῶν μετοχιῶν. Ἐν γένει δὲ διὰ τοῦ κατηγορηματικότερου τρόπου διεβεβαίωσε τὴν Ἱερὰν Κοινότητα ὅτι καὶ αὐτὸς προσωπικῶς καὶ ἡ ὑπ' αὐτὸν κυβέρνησις θὰ σεβασθῆ καὶ θὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ἀναλλοίωτον τῶν παραδόσεων τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν Τόπου, συνεχίζοντος τὰς ἐθνικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις τῆς Μεγάλῃς ἡμῶν Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας» (Συνεδρία Ἱ. Κοιν. ΚΖ'/24.4.1930).

Μὲ αὐτὰς τὰς ὑποσχέσεις καὶ ὑπὸ αὐτὰς τὰς προϋποθέσεις αἱ Ἱεραὶ Μοναὶ τελικῶς συνήνεσαν καὶ προσέφερον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κτημάτων των ἐκτὸς τοῦ Ἄθω, ἀνερχόμενον εἰς ἕκτασιν ἄνω τοῦ 1.000.000 στρεμμάτων. Ἡ προσφορά αὕτη φρονοῦμεν ὅτι δὲν θὰ πρέπη νὰ ξεχασθῆ· καὶ ἡ παροῦσα ἡμερίδα, ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν προεδρίαν τοῦ ὁμοτίμου καθηγητοῦ τῆς Νομικῆς κ. Ἀθανασίου Καΐση, καὶ μὲ τὴν συμμετοχὴν διακεκριμένων εἰσηγητῶν, εὐελπιστοῦμεν ὅτι θὰ ἀναδείξῃ καὶ θὰ προβάλῃ ὑπὸ τὸ φῶς ὅχι μόνον τῆς ἱστορικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς νομικῆς ἐπιστήμης πολύτιμες πτυχὲς τοῦ συγχρόνου ἀγιορειτικοῦ βίου.

Ἔσθ' ἐν συγχαίροντες τοὺς ἐκλεκτοὺς συνεργάτας καὶ ποικιλοτρόπως συντελέσαντας εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς παρουσίας ἐπιστημονικῆς ἡμερίδος, εὐχόμεθα εἰς ἅπαντας τοὺς συμμετέχοντας, δαψιλῆ τὴν εὐλογίαν καὶ σκέπην τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐφόρου τοῦ ἱεροῦ Ἄθωνος.

Ἐν Καρυαῖς
τῆ β' Δεκεμβρίου ,βγκ'

*Ἄπαντες οἱ ἐν τῇ κοινῇ Συνάξει Ἀντιπρόσωποι καὶ Προϊστάμενοι
τῶν εἴκοσιν Ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἄθω*

Χαιρετισμός του Δημάρχου Θεσσαλονίκης και Προέδρου του Δ.Σ. της Αγιορειτικής Εστίας

Το έτος 2023 συμπληρώθηκαν 100 χρόνια από την έναρξη των διαδικασιών «απαλλοτριώσεως» των αγιορειτικών μετοχίων, με την αρχική απόφαση του Υπουργείου Γεωργίας για την επίταξη 24 μετοχίων αγιορειτικών μονών με αφορμή την εγκατάσταση προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής. Τα επόμενα χρόνια ακολούθησαν πρόσθετες αποφάσεις εκ μέρους της ελληνικής πολιτείας για μισθώσεις και αναγκαστικές απαλλοτριώσεις επιπλέον αγιορειτικών μετοχίων, και μέχρι το 1932 ο απολογισμός ήταν να δοθεί σχεδόν το σύνολο της μετοχιακής περιουσίας των αγιορειτικών μονών, συνολικής έκτασης άνω του 1.000.000 στρεμμάτων· μια τεράστια προσφορά, που έμεινε αδικαίωτη, και ένα μεγάλο εθνικό διακύβευμα.

Με αφορμή την εν λόγω επέτειο, η Αγιορειτική Εστία, διοργάνωσε στις 2 Δεκεμβρίου 2023, στην αίθουσα «Μανόλης Αναγνωστάκης» του Δημαρχιακού Μεγάρου Θεσσαλονίκης, ειδική Ημερίδα, αφιερωμένη στο σημαντικό αυτό ζήτημα με τον τίτλο: «Αναγκαστικές μισθώσεις - “απαλλοτριώσεις” των αγιορειτικών μετοχίων. Ιστορική προσέγγιση και σύγχρονες νομικές θεωρήσεις».

Ο διαχωρισμός της Ημερίδας στις δύο διακριτές ενότητες έδωσε τη δυνατότητα στο κοινό να κατανοήσει αρχικά την ιστορική εξέλιξη του θέματος και ακολούθως να το εξετάσει υπό το πρίσμα των νεότερων νομικών αντιλήψεων. Αξίζει να αναφερθεί ότι το οπτικοακουστικό υλικό της Ημερίδας έχει αναρτηθεί στην ιστοσελίδα της Αγιορειτικής Εστίας και είναι προσβάσιμο σε κάθε ενδιαφερόμενο, ενώ η έκδοση των Πρακτικών της Ημερίδας έρχεται να προστεθεί ως μία ακόμα σημαντική έκδοση του φορέα, η οποία θα προσθέσει πολύτιμες πληροφορίες για ένα ζήτημα που δεν είναι γνωστό στο ευρύ κοινό.

Εξαιρετικά σημαντική είναι επίσης, η δεύτερη ενότητα της παρούσας έκδοσης, στην οποία παρουσιάζονται συγκεντρωμένες -για πρώτη φορά- οι ΠΗΓΕΣ (νομοθεσία, νομολογία, γνωμοδοτήσεις και υπομνήματα) για το ζήτημα των απαλλοτριώσεων, καθιστώντας το βιβλίο ως ένα μοναδικό εγχειρίδιο–εργαλείο τόσο για τους επιστήμονες που ασχολούνται με τα Αθωνικά νομικά ζητήματα, όσο και για τους μοναχούς του Αγίου Όρους.

Ως ο νέος Πρόεδρος του Δ.Σ. της Αγιορειτικής Εστίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Πρόεδρο και τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής για την σπουδαία δουλειά που έκαναν προκειμένου να πραγματοποιηθεί η Ημερίδα, αλλά και τα στελέχη του φορέα για την άψογη διεκπεραίωση των Εργασιών της Ημερίδας και για την φροντίδα της παρούσας έκδοσης.

Θεσσαλονίκη, 15 Μαΐου 2024

Στέλιος Αγγελούδης
Δήμαρχος Θεσσαλονίκης
Πρόεδρος του Δ.Σ. της Αγιορειτικής Εστίας

Χαιρετισμός του Προέδρου της Επιστημονικής Επιτροπής

Αξιότιμοι εκπρόσωποι των θρησκευτικών, πολιτικών, στρατιωτικών και ακαδημαϊκών αρχών, Άγιε Πρώτε, Σεβάσμιοι Πατέρες,
Καλημέρα σε όλους και σε όλες.

Ευχαριστώ πολύ θερμά την Ιερά Κοινότητα του Αγίου Όρους για την ανάθεση σε εμένα της προεδρίας του επιστημονικού συμβουλίου της σημερινής ημερίδας.

Η ημερίδα διοργανώθηκε με επίσηυση της Ιεράς Κοινότητας προφανώς εξαιτίας του ενδιαφέροντος το οποίο επιδεικνύει η Αθωνική Πολιτεία για το ζωτικό θέμα της νομικής αντιμετώπισης των *de jure* διαφιλονικούμενων «αναγκαστικών μισθώσεων» και «απαλλοτριώσεων» της αγιορείτικης περιουσίας.

Θερμές ευχαριστίες προσήκουν στον Δήμαρχο Θεσσαλονίκης και Πρόεδρο της Αγιορειτικής Εστίας, κ. Κωνσταντίνο Ζέρβα, για την ευγενική παραχώρηση του χώρου όπου λαμβάνουν χώρα οι εργασίες μας.

Η διοργάνωση ανατέθηκε στην Αγιορειτική Εστία η οποία τη διεκπεραίωσε με επαγγελματισμό και γνώση, με τις άοκνες φροντίδες του Διευθυντή της, κ. Αναστασίου Ντούρου, συνεπικουρούμενου από το σύνολο των συνεργατών της.

Θερμά και εγκάρδια ευχαριστώ όλα τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής για την εποικοδομητική μας συνεργασία στην κατάρτιση του προγράμματος της Ημερίδας και στην επιλογή των εισηγητών.

Ευχαριστώ επίσης πολύ θερμά –εκ μέρους και των μελών της Επιστημονικής Επιτροπής– όλους τους εισηγητές οι οποίοι πρόθυμα ανέλαβαν το βάρος των εισηγήσεων. Ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζονται προς εκείνους τους εισηγητές οι οποίοι υπέστησαν τους κόπους της μετακίνησης προς τη Θεσσαλονίκη για να παρουσιάσουν την εισήγησή τους σήμερα εδώ διά ζώσης, και να λάβουν μέρος στις συζητήσεις.

Προκύπτει με απλή θεώρηση του προγράμματος που έχετε στα χέρια σας, ότι η σημερινή Ημερίδα είναι διαρθρωμένη σε δύο διακριτές ενότητες. Και η μεν πρώτη ενότητα επιγράφεται «Ιστορική θεώρηση των αναγκαστικών μισθώσεων απαλλοτριώσεων», η δε δεύτερη φέρει τον τίτλο «Αναγκαστικές μισθώσεις απαλλοτριώσεις Αγιορειτικών περιουσιών υπό το πρίσμα νεότερων νομικών αντιλήψεων».

Οι δύο προαναφερθείσες ενότητες είναι στενότατα λειτουργικά συνυφασμένες, διότι η μελέτη του κρίσιμου θέματος των «απαλλοτριώσεων» της αγιορειτικής περιουσίας δεν είναι δυνατόν να γίνει σήμερα χωρίς την εμπειριστατωμένη ιστορική αναδρομή, και χωρίς τις εμφιλοχωρήσασες κατά τον διαδραμόντα από το 1924 έως σήμερα χρόνο, νεότερες εθνικές, ενωσιακές και διεθνείς νομικές αντιλήψεις.

Εννοώ με τη φράση «εμπειριστατωμένη ιστορική αναδρομή» κυρίως –αλλά όχι μόνο– το ειδικό, συνταγματικά κατοχυρωμένο, σύστημα αυτοδιοίκησης και το αντίστοιχο ειδικό περιουσιακό καθεστώς καθώς και την περιουσιακή αυτονομία των Ιερών Μονών στο πλαίσιο σχετικών παραχωρήσεων.

Με τη φράση «νεότερες νομικές αντιλήψεις» εννοώ την εκ νέου ανάγνωση και ορθή ερμηνεία –ενδεικτικά και όχι αποκλειστικά– της Συνθήκης του Βερολίνου της 17.7.1878, των Συνθηκών των Σεβρών του 1920 και της Λωζάνης του 1923, της μισθωτικής σύμβασης του 1924 μεταξύ του ελληνικού δημοσίου και Ιερών Μονών, των νόμων 5377/1932 και 18/1944 και τη λήψη υπόψη των αντιλήψεων εκείνων, που έχουν τη βάση τους στην προστασία της ιδιοκτησίας κατά το Σύνταγμα, στο ειδικό συνταγματικό καθεστώς του Αγίου Όρους (άρθρο 105 του Σ), στο θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου σε αυτήν, ιδίως στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου για την προστασία της ιδιοκτησίας και τη μη στέρση της περιουσίας, όπου αποσαφηνίζεται ότι η αποζημίωση είναι σημαντικό στοιχείο της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ των απαιτήσεων της δημόσιας ωφέλειας και των απαιτήσεων για προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου¹.

¹ Πρβλ Ι. Σαρμάς, Ξ. Κοντιάδης, Χ. Ανθόπουλος, *ΕΣΔΑ. Κατ' άρθρο ερμηνεία*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2021, σελ. 1041 κ.ε. και Λίνος – Αλέξανδρος Σισιλιάνος, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου - Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Αθήνα 2013, 651 κ.ε.

Εννοώ επίσης με την ως άνω φράση τις νομικές ρυθμίσεις του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ιδίως στο άρθρο 17 του Χάρτη για το δικαίωμα ιδιοκτησίας, όπου τονίζεται ότι η στέρηση ιδιοκτησίας για λόγους δημόσιας ωφέλειας μπορεί να γίνεται μόνο έναντι δίκαιας και έγκαιρης αποζημίωσης), και τις εν γένει κρατούσες νεότερες νομικές αντιλήψεις για το απαράγραπτο ορισμένων δικαιωμάτων, για την καταχρηστική άσκηση δικαιώματος, για την αρχή της αναλογικότητας και άλλες.

Σοβαρά πρέπει να ληφθεί προσέτι υπόψη η σύγχρονη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας για την ερμηνεία του νόμου 5377/1932, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, αλλά και άλλων Ανώτατων Δικαστηρίων όπως του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, του Αμερικανικού Supreme Court, του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου (BVerfG), για θέματα σύγχρονης ερμηνευτικής αντίληψης για την έννοια της ιδιοκτησίας καθώς και την υποχρέωση δίκαιας αποζημίωσης σε περίπτωση απαλλοτριώσεως της ιδιοκτησίας.

Επίσης δεν πρέπει να μείνουν έξω από το πεδίο της σχετικής αναζήτησης τα δικαστήρια των οποίων η νομολογία για την αντιμετώπιση των χρηματικών κυρίως ενοχών σε περιόδους πολέμου και ανελέγκτου πληθωρισμού μπορεί να επαναγνωσθεί και να αξιοποιηθεί σήμερα όσο το δυνατόν προσφύεστατα για την κατά το νόμιμο μέτρο προσφορότερη προστασία της ιδιοκτησίας ή την αποκατάσταση της προκληθείσας με τις «απαλλοτριώσεις» εικαζομένης περιουσιακής ζημίας των Ιερών Μονών του Αγίου Όρους, ήτοι ασκητικών θρησκευτικών οντοτήτων που δεν ασκούν κυβερνητική εξουσία.

Σε αυτό λοιπόν το πλαίσιο εικάζω ότι θα μπορούσαν να κινηθούν οι σκέψεις των σημερινών εισηγητών. Στοχεύουν άπασες στην ανάδειξη όλων εκείνων των επιχειρημάτων που συντείνουν και συνηγορούν σε μία δίκαιη σύγχρονη επίλυση του ζητήματος της de facto (ή κατά άλλη αντίληψη τυπικά) «απαλλοτριωθείσας» αγιορειτικής περιουσίας.

Η αυτονόμως επιλεγείσα γνωστική προσέγγιση της θεματικής εκ μέρους ενός εκάστου των εισηγητών, δεν εξαλείφει πλήρως τους κινδύνους των αλληλοεπικαλύψεων, για τις οποίες ζητούμε εκ των προτέρων την

κατανόησή σας. Οίκοθεν βεβαίως νοείται, ότι έκαστος των εισηγητών και μόνο αυτός, φέρει και την πλήρη ευθύνη της εισηγήσεώς του. Τα περιεχόμενα των εισηγήσεων δεν δεσμεύουν την Ιερά Κοινότητα, την Αγιορειτική Εστία ή τα μέλη της επιστημονικής επιτροπής του συνεδρίου.

Στον ανά χείρας τόμο, περιλαμβάνονται οι εισηγήσεις καθώς και ορισμένα κατά το πλείστον ήδη δημοσιευμένα κείμενα, που τεκμηριώνουν και διευκολύνουν την κατανόηση των εισηγήσεων.

Αθανάσιος Καΐσης

Ομότιμος Καθηγητής Νομικής ΑΠΘ

Πρόεδρος της Επιστημονικής Επιτροπής της Ημερίδας

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Οί «άπαλλοτριώσεις» τῶν ἀγιορειτικῶν κτημάτων καὶ οἱ εὐρωπαϊκὲς τους συγγένειες

A. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΑΥΑΡΙΑΣ

Ἡ διαταγὴ ἐκ μέρους τοῦ πρίγκηπος ξάφνιασε τοὺς μοναχοὺς καὶ τοὺς βρῆκε ἀπροετοίμαστους. Τὸ τελευταῖο ἔτος εἶχε δεῖ δραματικὲς ἀλλαγές στὸ μεσαίου μεγέθους κράτος. Ὁ πρίγκηπας, βυθισμένος στὰ χρέη, βρισκόνταν σὲ μεγάλη δυσκολία ἀπὸ τὴν γαλλικὴ κατοχὴ. Τὸ κράτος ἦταν χρεωκοπημένο καὶ ζήτησε ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς 30.000 φλωρίνια νὰ πληρωθοῦν ἀμέσως. Οἱ μοναχοί, πιεσμένοι ἀπὸ πολλὲς πλευρές, ἀρνήθηκαν· ὅλες οἱ διαμαρτυρίες τους κατέληξαν στὸ κενό. Ἡ μονὴ διαλύθηκε, ἡ κινητὴ καὶ ἀκίνητη περιουσία της δημεύτηκε. Ἐπτὰ χρόνια μετὰ, ἕνας ζυθοποιὸς σφετερίσθηκε τὸ ζυθοποιεῖο τῶν μοναχῶν, ποὺ ἦταν ὁ πιὸ παραγωγικὸς κλάδος τῆς παλαιᾶς λειτουργίας τῆς μονῆς.

Ἡ μονὴ τῶν Παυλανῶν, 1700

Ἐπάνω φαίνεται ἡ εἰκόνα τῆς μονῆς τοῦ 1700 ἐνῶ στὰ τέλη τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἡ κατάσταση εἶναι πλέον τελείως διαφορετική. Σῶζεται ἡ φωτογραφία τῆς πρώην ἐκκλησίας ποῦ ἀποτυπώνει τὴν τότε κατάσταση, τοῦ 1895:

Ἡ πρώην ἐκκλησία τῆς μονῆς τῶν Παυλανῶν, 1895

Ἐπτὰ χρόνια ἀργότερα, τὸ 1902, ἡ ἐκκλησία τελικὰ βεβηλώθηκε, καὶ τὸ κράτος, περὶ οὗ ὁ λόγος, μετέτρεψε τὸ συγκρότημα ὀλόκληρο σε φυλακή. Ἡ ἐκκλησία ἦταν πρὸς χρῆσι τῶν φυλακισμένων. Στὴν συνέχεια, καὶ πρὶν τὸν 1ο παγκόσμιον πόλεμον, γκρεμίστηκε ἐντελῶς· δὲν ὑφίσταται πιά¹. Ἡ

¹ Παρόμοια περίπτωση εἶναι τῆς μονῆς τοῦ Cluny ποῦ βεβηλώθηκε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ ἀρχεῖο κήκε τὸ 1793 καὶ ὅλα τὰ κτήρια τῆς μονῆς πωλήθηκαν σὲ ἕνα λατόμον. Ἐπὶ Ναπολέοντα χρησίμευσε ὡς ἐθνικὸς στάβλος (haras national) μέχρι νὰ

κυβέρνηση τοῦ κράτους ἔκτισε καὶ ἓνα δεύτερο κτήριο, πάλι φυλακή, γιὰ βαρύτερες ποινικὲς ὑποθέσεις.²

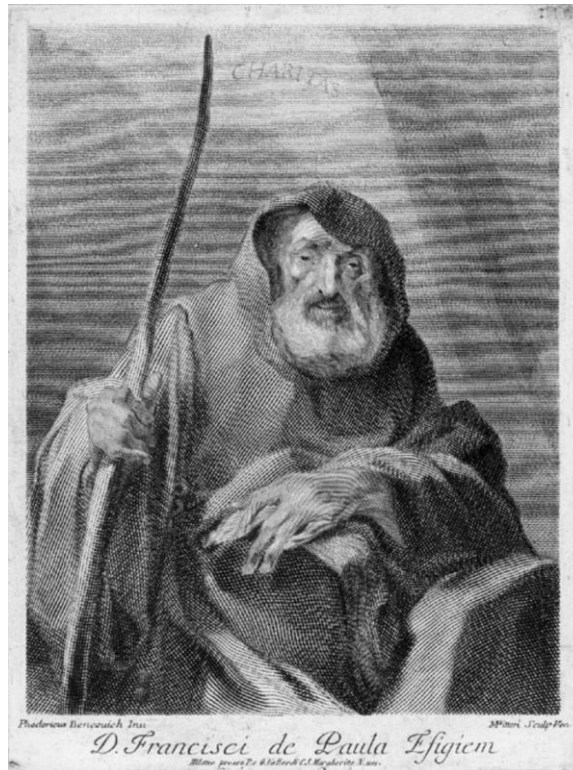
Ὁ λόγος δὲν εἶναι γιὰ μία τριτοκοσμικὴ χώρα οὔτε γιὰ ἓνα κράτος τῆς πρῶν ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, μὲ τις βαρβαρότητες τῶν νεοτούρκων, ἀλλὰ ἀναφερόμαστε στὸ πλέον καθολικὸ κρατίδιο τῆς Γερμανίας, τὴν Βαυαρία. Ὁ πρίγκιπας ἦταν ὁ γνωστότατος Κάρολος Θεόδωρος³ ποὺ

περάσει ἡ ἰδιοκτησία ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ κράτους ὡς Monument National τὸ 1862. Ὡστόσο, τὰ περισσότερα κτήρια καταστράφηκαν καὶ σήμερα χρησιμεύει ὡς Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν (Arts et Metiers Paris Tech). Αντιστοίχως, στὸ Μόναχο, τὰ διασωθέντα κτίρια τῆς μονῆς τῶν Paulaner σήμερα φιλοξενοῦν ἓνα τμήμα τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως (Landratsamt).

² Γιὰ τὴν Säkularisation (ἐκκοσμίκευση - ἀπαλλοτρίωση), ποὺ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὴν Säkularisierung, στὴν Γερμανία, καὶ εἰδικὰ στὴν Βαυαρία, ὑπάρχει πλούσια καὶ ἀντικειμενικὴ βιβλιογραφία. Βασικὸ εἶναι τὸ πολύτομο βιβλίο τοῦ Πρωτοσυγκέλου τοῦ Ρέγκενσμπουργκ Alfons Maria Scheglmann, *Geschichte der Säkularisation im rechtsrheinischen Bayern, Regensburg 1903–1908*. Γραμμένο μὲ πάθος, περιέχει πληροφορίες ποὺ σήμερα δὲν εἶναι γνωστὲς ἀπὸ ἀλλοῦ, ἐπειδὴ ὁ συγγραφέας εἶχε στὴν διάθεσή του ἀρχεῖα καὶ πηγές ποὺ σήμερα δὲν ὑπάρχουν. Ἡ μελέτη αὐτὴ καθώρισε ἐν πολλοῖς τὴν εἰκόνα ποὺ εἶχαμε κατὰ τὰ ἐπόμενες δεκαετίες γιὰ τὰ ἱστορικὰ αὐτὰ γεγονότα. Τὸ 2003 κυκλοφόρησε ὁ ἐπετειακὸς τόμος γιὰ τὴν Säkularisation τοῦ Alois Schmid (Hrsg.): *Die Säkularisation in Bayern 1803. Kulturbruch oder Modernisierung? (=Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte. Beiheft, Reihe B, 23)*. Beck, München 2003, μὲ πολλὰ ἐνδιαφέροντα ἄρθρα γιὰ τὸ θέμα. Ξεχωρίζουμε ἰδιαίτερως τὸ ἄρθρο τοῦ πρῶν ὑπουργοῦ τῆς Βαυαρίας Hans Maier, τὸ ὁποῖο διαπραγματεύεται τὴν ἱστορία τῆς ἔννοιας Säkularisation. Ἡ ἀρχικὴ ἔννοια τῆς λέξεως ἦταν ἡ ἐκκοσμίκευση ἐνὸς κληρικοῦ. Μὲ ἀφορμὴ τὴν συμπλήρωση διακοσίων ἐτῶν ἀπὸ τὴν βαυαρικὴ ἀπαλλοτρίωση καὶ τὴν ἀκόμη σήμερα ἀμφιλεγόμενη ἐκκοσμίκευση (Säkularisation); πραγματοποιήθηκε μία ἐκθεση στὸ Μόναχο καὶ κυκλοφόρησε ὁ σχετικὸς κατάλογος: Rainer Braun, Joachim Wild: *Bayern ohne Klöster? Die Säkularisation 1802/03 und die Folgen (= Ausstellungskatalog der Staatlichen Archive Bayerns. Bd. 45)*. Eine Ausstellung des Bayerischen Hauptstaatsarchivs, München, 22. Februar bis 18. Mai 2003. Generaldirektion der Staatlichen Archive Bayerns, München 2003, μὲ πλούσια βιβλιογραφία καὶ πληθώρα ἐπιστημονικῶν ἄρθρων. Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργο νὰ πραγματοποιηθεῖ μία παρόμοια ἐκθεση γιὰ τὰ συγγενῆ γεγονότα στὴν Ἑλλάδα.

³ Ὁ Karl Theodor von der Pfalz und Bayern (1724 – 1799) ἦταν comes Palatinus (Pfalz) καὶ πρίγκιπας τῆς Βαυαρίας (princeps elector) τῆς παλαιᾶς αὐτοκρατορίας. Στὴν Βαυαρία πῆγε σὲ μεγάλη ἡλικία καὶ ὅπως μαρτυροῦν οἱ πηγές ἐξέφραζε μὴ ἀπέχθεια γιὰ τὸν τόπο αὐτό. Πέρασε τὴν ζωὴ του μέσα σὲ ἀκολασία, δὲν ἄφησε νόμιμα τέκνα καὶ πέθανε χρεοκοπημένος μὲ τὴν τράπουλα στὸ χέρι. Ἡ δυναστεία του (Wittelsbacher) εἶχε δύο κλάδους: ὁ ἓνας στὸ

ἐπισήμως προστάτευε τὴν μονὴ τῶν Παυλανῶν, ἐνὸς τάγματος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν Κάτω Ἰταλία καὶ ἀποτελεῖ μία μετατροπὴ τῶν ἐλλήνων μοναχῶν-βασιλειανῶν (οὐνιτῶν). Ὀνομάζονταν Παυλανοὶ (Paulaner) ἐπειδὴ ἡ πρώτη ἀρχικὴ μονὴ βρισκόταν στὴν πόλιν τῆς Κάτω Ἰταλίας Di Paola. Αὐτοὶ ἦταν οἱ πιὸ αὐστηροὶ μοναχοὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Νήστευαν διαρκῶς, μὲ μόνη ἐξάιρεση τὴν ἑορτὴ τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Παύλου.

Ἡ βυζαντινὴ προέλευση εἶναι ἐμφανής. Ἐὰν ἐβλεπε κανεὶς τὴν εἰκόνα αὐτή, ἴσως καὶ νὰ νόμιζε ὅτι πρόκειται γιὰ ἕναν ἀσκητὴ μοναχό. Τὴν ἡμέρα τῆς ἑορτῆς εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ πίνουν μύρα. Αὐτὴ ἡ βαριά μύρα ὀνομάζεται καὶ σήμερα Salvator (=Σωτήρ).

Παλατινάτο καὶ τὴν Ρηνανία, καὶ ὁ ἄλλος στὴ Βαυαρία. Στὸ Παλατινάτο ὁ Karl Theodor εἶναι ἀκόμη δημοφιλής.

Ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴν πασίγνωστη ζυθοποιία τοῦ Μονάχου ποὺ ὀνομάζεται Paulaner. Κάθε ἔτος, ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Βαυαρίας πηγαίνει στὴν πρῶνι μονὴ καὶ ὁ ἀρχιζυθοποιὸς τοῦ δίνει τὸ πρῶτο μπουκάλι μὲ τὰ λόγια Optime Princeps. Στὴν πραγματικότητα ὅμως, ἡ ἀπαλλοτρίωση τῆς περιουσίας τοῦ μοναστηριοῦ κατέληξε στὸ νὰ σφετερισθεῖ τὸ ζυθοποιεῖο ὁ τότε βουλευτὴς τοῦ βαυαρικοῦ κοινοβουλίου Franz Xaver Zacherl, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ νῦν ἰδιοκτῆτης νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ παλαιὰ ἐμβλήματα τῆς μονῆς γιὰ λόγους καὶ μόνον διαφημιστικούς⁴.

Ἀκόμη χειρότερη εἶναι ἡ ἱστορία τῆς μονῆς Langheim. Ἡ σύγχρονη ἔρευνα⁵ ὀμιλεῖ ὀρθῶς γιὰ «geschundene Baukunst», δηλαδή «γδαρμένη οἰκοδομικὴ τέχνη», ἐπειδὴ παμπάλαια κτήρια γκρεμίστηκαν καὶ μία φωτογραφία δείχνει ... τὶς μπουγάδες στὰ τεντωμένα σχοινιά στὴν μοναστηριακὴ αὐλή...

Παρόλο ποὺ ἡ Βαυαρία, ἀκόμη καὶ σήμερα, ἔχει τὴν φήμη ὅτι εἶναι ἀπὸ τὶς πλέον συντηρητικὲς καθολικὲς περιοχὲς τῆς Γερμανίας, τὸ ἀναφερθὲν ἐπὶ ἐπισόδιο εἶναι μόνον μία μικρὴ ψηφίδα τῆς γενικῆς ἀπαλλοτριώσεως-δημεύσεως μοναστηριακῆς περιουσίας τῆς Βαυαρίας. Ἀπὸ τὶς πλούσιες πηγὲς καὶ τὴν ἀνάλυσή τους προκύπτει ὅτι οἱ ἐνέργειες τοῦ Montgelas κάθε ἄλλο παρὰ δημοφιλεῖς ἦταν. Οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι, ὅπως καὶ στὴν Ἑλλάδα, ἀγαποῦσαν τὰ μοναστήρια καὶ τοὺς μοναχοὺς. Μία Βαυαρία χωρὶς μονὰς δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διανοηθῆ ἕνας κοινὸς ἄνθρωπος ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ὁ ἀναφερόμενος πρίγκιπας, ὁ Κάρολος Θεόδωρος, ποὺ πέθανε λίγο μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐπὶ ἐπισόδιο εἶχε τὴν ἔδρα του στὴν Χαϊδελβέργη καὶ στὸ Μάνχαιμ. Καὶ ἡ ἀπαλλοτρίωση αὐτὴ εἶναι τὸ πρελούδιο γιὰ τὴν γενικὴ ἀπαλλοτρίωση τοῦ 1802/3 ποὺ εἶναι γνωστὴ ὡς Säkularisation in Bayern.

⁴ Ἡ γνωστὴ ἐτικέτα Salvator, δείχνει ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν παραδοσιακὴ σκηνὴ μὲ τὸν Κάρολο Θεόδωρο καὶ τὸν τότε πρωτοζυθοποιὸ μοναχὸ Βαρνάβα. Ὅπως ἀναλύεται καὶ στὴν ἐργασία τοῦ E. Weis, *Die Säkularisation der bayerischen Klöster 1802/03*, Μόναχο 1983, σελ. 48, αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι περισσότερο ἐπωφελήθηκαν ἀπὸ τὴν ἐκκοσμίκευση (Säkularisation) ἦταν ἀρχικὰ οἱ κερδοσκόποι καὶ ὄχι οἱ μικρομεσαῖοι τῆς χώρας.

⁵ Βλ. τὸν μνημονευθέντα ἀνωτέρω κατάλογο τῆς ἐκθέσεως: Rainer Braun, Joachim Wild: *Bayern ohne Klöster?...*, σελ. 167 ἐ. (ἀρ. 168 ἐ.).

Ὁ Γάλλος σύμβουλος τοῦ πρίγκηπα τῆς Βαυαρίας Maximilian de Montgelas⁶ ἦταν πρόεδρος εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ διαδόχου τοῦ Καρόλου Θεοδώρου καὶ εἶχε ἐντολή τὴν ριζικὴ ἀπαλλοτρίωση ὁλόκληρης τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας στὸ νεοσύστατο βασίλειο τῆς Βαυαρίας, καὶ τοῦτο παρὰ τὴν περὶ τοῦ ἀντιθέτου εἰσήγησι τοῦ ἔγκριτου νομικοῦ συμβούλου τῆς τότε κυβερνήσεως Georg Friedrich von Zentner, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξε ὅτι τὸ κράτος δὲν ἔχει κανένα δικαίωμα γιὰ ἀπαλλοτρίωση ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας⁷. Ἡ Βαυαρία εἶχε ἀπὸ ὅλα τὰ κράτη τῆς Γερμανίας τὴν σημαντικότερη παρουσία μοναστηριῶν. Ἀπέραντοι θησαυροί, χειρόγραφα, κειμήλια, ἐκκλησιαστικὰ ἀντικείμενα, ἔργα τέχνης πέρασαν σὲ ἰδιωτικὰ χέρια, προπαντὸς τοῦ Βασιλέως. Αὐτὸ πού ὁ ἐπισκέπτης βλέπει σήμερα στὸ Βαυαρικὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο τοῦ Μονάχου εἶναι στὴν πραγματικότητα ἡ λεία αὐτοῦ τοῦ μεγάλου πλιάτσικου⁸.

Τὸ φαινόμενο τῶν ἀπαλλοτριώσεων ἐκκλησιαστικῆς καὶ δὴ μοναστηριακῆς περιουσίας ἀποτελεῖ ἓνα πανευρωπαϊκὸ φαινόμενο πού ξεκινᾷ μὲ τὴν Γαλλικὴ ἐπανάσταση καὶ τὴν ἀπόφαση τῆς Γαλλικῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως νὰ κρατικοποιήσῃ τὴν περιουσία ὅλων τῶν μονῶν. Τὸ φημισμένο Διάταγμα τῆς Γαλλικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ 1789 (τῆς 2 Νοεμβρίου) ὥρισε ἀναγκαστικὰ τὴν δήμευση καὶ ἀναγκαστικὴ πώληση ὅλης

⁶ Πβ. στὸν τόμο τοῦ Alois Schmid (ὀ.π.) τὸ ἄρθρο τοῦ R. Stauber, *Zwischen Finanznot, Ideologie und neuer Staatsordnung. Die politischen Entscheidungen der Administration Montgelas auf dem Weg zur Säkularisation 1798 bis 1803* (σελ. 111-151). Ἐπίσης, αὐτόθι πβ. τὸ ἄρθρο τοῦ E. Weis, *Montgelas und die Säkularisation der bayerischen Klöster 1802/1803* (σελ. 152-255). Καὶ τὰ δύο ἄρθρα διακρίνονται γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητά τους.

⁷ Γιὰ τὸν Zentner πβ. Haus der Bayerischen Geschichte (https://hdbg.eu/koenigreich/index.php/personen/pdf/herrscher_id/2/id/34) (16.11.2023). Ὁ νομικὸς Zentner ἦταν ἀπλῆς καταγωγῆς, ἀργότερα ὁ βασιλεὺς τὸν ἀνέδειξε σὲ βαρῶνο (Freiherr). Ἡ γνώμη στὸ ἀναφερόμενο ἄρθρο ὅτι ὁ Zentner ὑποστήριξε τὸν Montgelas γιὰ τὴν δήμευση, εἶναι λανθασμένη· ἡ ἐκτέλεση τῆς βασιλικῆς διαταγῆς ἦταν ὅμως ἀναπόφευκτη.

⁸ Πβ τὸν κατάλογο τῆς ἐκθεσῆς Rainer Braun Joachim Wild: *Bayern ohne Klöster? Die Säkularisation 1802/03 und die Folgen* (= *Ausstellungskatalog der Staatlichen Archive Bayerns*. Bd. 45). Eine Ausstellung des Bayerischen Hauptstaatsarchivs, München, 22. Februar bis 18. Mai 2003. Generaldirektion der Staatlichen Archive Bayerns, München 2003, σελ. 104-130.

τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, μετέτρεψε τοὺς ἱερεῖς σὲ δημοσίους ὑπαλλήλους, γιὰ αὐτὸ δὲ τὸν σκοπὸ οἱ ἱερεῖς ἔπρεπε νὰ ὀμώσουν στὸ καινούριο καθεστῶς. Ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἀρνήθηκαν ἄρχισε στὴν Γαλλία ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Μὲ αὐτὸ τὸ Διάταγμα πέρασε ὅλη ἡ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία στὰ χέρια τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ ἐπανάσταση, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὸν Διαφωτισμὸ, οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας εἶχαν κλείσει ὀγδόντα μονές!⁹

Ἡ Βαυαρία, ἤδη ἀπὸ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμο κατέστη προπύργιο τοῦ Καθολικισμοῦ στὴν Γερμανία. Ἡ ἐκπαίδευση τοῦ λαοῦ ἦταν στὰ χέρια τῶν μοναχῶν. Μετὰ τὴν κατάργηση τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν¹⁰, τὸ 1773, καὶ τὴν ἀπότομη ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ τὴν παιδεία στὴν Βαυαρία, δημιουργήθηκε στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Ἰνγκολστατ μία νέα «ἐκκοσμικευμένη» τάση. Ἐκεῖ φοίτησαν ὁ Μονζελά, ὁ μετέπειτα πρωθυπουργὸς τῆς Βαυαρίας, καὶ ὁλόκληρος ὁ κύκλος τῶν illuminati, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν ἓνα εἶδος μασσόνοι¹¹. Κύριος στόχος τους ἦταν νὰ καταστρέψουν τὰ μοναστήρια, καθὼς στὴν Βαυαρία, βάσει τοῦ τότε ἰσχύοντος νομικοῦ συστήματος, ἡ παιδεία ἀνῆκε στὴν ἀρμοδιότητα τῶν μοναχῶν. Στὴν πραγματικότητα λοιπὸν ἐξυφάνθηκε μία συνωμοσία μὲ

⁹ Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου (Saint Denis) στὸ Παρίσι, ὅπου βρίσκονταν οἱ τάφοι τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας. Ὑπὲρ τοῦ ψηφίσματος ψήφισε καὶ ὁ Talleyrand, ὁ τότε ἐπίσκοπος τοῦ Autun καὶ μελλοντικὸς ὑπουργὸς ἐξωτερικῶν τοῦ Ναπολέοντα.

¹⁰ Τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ πάπα Κλήμεντος XIV προηγήθηκε τὸ 1767 ἡ σύλληψη τῶν Ἰησουϊτῶν ἀπὸ τὸν Ἰσπανὸ Βασιλέα Κάρολο τὸν III. Ἡ ἐπανάδρυση τοῦ τάγματος ἔγινε τὸ 1814 ἀπὸ τὸν πάπα Πίο τὸν Ζ΄.

¹¹ Τουλάχιστον τὸ ἓνα τρίτο ἦσαν ἐπιβεβαιωμένα μασσόνοι. Ἰδρυτὴς ἦταν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ingolstadt Adam Weishaupt, ἓνας φιλόδοξος ἄνθρωπος. Οἱ περισσότεροι λογοκρίτες ποὺ χρησιμοποιοῦσε ὁ Karl Theodor ἀνῆκαν σὲ αὐτὸ τὸ τάγμα. Ὁ Montgelas ἀπέκτησε τὸ δίπλωμά του τὸ 1777 ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Ingolstadt ποὺ μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸν Λουδοβίκο τὸν Α΄ στὸ Μόναχο (Ludwig - Maximilians - Universität) ὅπου καὶ σήμερα εὐρίσκεται.

σκοπὸ τὴν ἐξάλειψη τῶν μοναστηριῶν καὶ τῆς παιδείας ποὺ αὐτὰ παρεῖχαν. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση ὑπῆρξε τὸ πρότυπο τοῦ Μονζελά, γιὰ τὴν χώρα του¹².

Ὅστόσο, ἡ ἀπαλλοτρίωση στὴν Βαυαρία δὲν προχώρησε τόσο μακριὰ ὅσο στὴν Γαλλία καὶ δὲν ἔθιξε τὶς ἐνορίες, ὅμως, ἡ μοναστηριακὴ περιουσία πέρασε στὴν κυριότητα τοῦ νεοσυστάτου Βασιλείου τῆς Βαυαρίας. Καὶ ἡ ἀπαλλοτρίωση ὑπῆρξε μίᾳ ἀληθινῇ καταστροφῇ γιὰ τὸ βαυαρικὸ κράτος, γιὰ τὴν οἰκονομία του ὅπως καὶ τὴν παιδεία. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἡ οἰκονομικὴ ἀποδυνάμωση τοῦ κράτους καὶ ἡ μεγάλῃ ὑποβάθμιση τῆς παιδείας¹³.

Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, εἰκοσιπέντε χρόνια μετὰ, τὸ ἔτος 1827, ὁ τότε νέος βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας, ὁ Λουδοβίκος Α΄, ἐπέστρεψε σταδιακὰ περίπου τὸ ἥμισυ τῆς διαρπαγείσης μοναστηριακῆς περιουσίας. Τότε, ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἐπανίδρυσε πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐγκαταλειμμένα μοναστήρια ποὺ προηγουμένως εἶχαν μετατραπεῖ σὲ σταύλους, φυλακές, λατομεῖα κ.λπ.

Καὶ σήμερα ἀκόμα, στὴν συνείδηση τοῦ βαυαρικοῦ λαοῦ ἡ ἀνάμνηση τῆς περιόδου τῶν ἀπαλλοτριώσεων τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας παραμένει μίᾳ μελανῇ κηλίδᾳ στὴν ἱστορία, καὶ θεωρεῖται γενικῶς ὡς μίᾳ

¹² Ἄξιζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Montgelas ἔγραψε μὲ δική του πρωτοβουλία μίᾳ εἰσήγηση στὸν διάδοχο τοῦ Καρόλου Θεοδώρου, τὸν Maximilian IV Iosef, πρῶτο βασιλεῖα τοῦ κρατιδίου καὶ παπποῦ τοῦ Ὁθωνα, χωρὶς νὰ ἐνημερώσει τοὺς ἄλλους νομικοὺς μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς (Zantner) γιὰ τὶς ἰδιοκτησίες τῆς Ἐκκλησίας. Ἀποτέλεσμα τῶν διαπραγματεύσεων του μὲ τὸν Ναπολέοντα στὸ St. Cloud ἦταν τὸ νομοσχέδιο γιὰ τὴν δήμευση τῶν μονῶν, τὸ ὁποῖο ἀπεστάλη στὸ Ρέγκενσμπουργκ κυριολεκτικὰ τὴν τελευταία στιγμῇ, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀποφασιστικὴ συνεδρίαση τοῦ Reichsdeputationshauptschluss. Τὸ ἀρχικὸ σχέδιο προέβλεπε μόνον τὴν κατάργηση τῶν ἐκκλησιαστικῶν πριγκιπάτων, ὅπως τοῦ Würzburg (Mediatisierung der geistlichen Fürstentümer), καὶ ἔχι τὴν διάλυση τῶν μοναστηριῶν (Πβλ. Stauber, ὁ.π., 143 κ.έ.). Εἶναι σαφές ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν προσωπικὴ ἰδεολογικὴ μεροληψία τοῦ πρωθυπουργοῦ. Στὴν οὐσία, ἡ κατάργηση τῶν πριγκιπάτων αὐτῶν ἦτο ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν κατάργηση τῶν μονῶν.

¹³ Πβ. W. Blessing, *Verödung oder Fortschritt? Zu den gesellschaftlichen Folgen der Säkularisation*, στὸν προαναφερθέντα τόμο τοῦ Alois Schmid (ὁ.π.), σελ. 335-366. Στὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀναφέρεται τεκμηριωμένα ὅτι ἡ πτώση τῆς μορφώσεως τῶν Γερμανῶν Καθολικῶν ὠφελεῖται σὲ μεγάλο βαθμὸ στὴν ἀπομάκρυνση τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Παιδεία.

ξενικὴ ἐπέμβαση στὴν μακραίωνη παράδοση τοῦ τόπου, φορεῖς τῆς ὁποίας ἐπὶ σειρὰ αἰῶνων ὑπῆρξαν οἱ μονές¹⁴.

Ὁ Λουδοβίκος Α΄ (1786–1868), βασιλεὺς τοῦ βασιλείου τῆς Βαυαρίας (1825–1848) ὁ ὁποῖος ἐπέστρεψε τὸ ἥμισυ τῆς διαρπαγείσης μοναστηριακῆς περιουσίας

¹⁴ Πβ. στὸν ἴδιο τόμο τοῦ Alois Schmid (ὀ.π.), στίς σελ. 367-385, τὸ ἄρθρο τῆς Katharina Weigand: *Der Streit um die Säkularisation. Zu den Auseinandersetzungen in Wissenschaft und Öffentlichkeit im 19. und 20. Jahrhundert.*

B. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

Γιατί ανέφέρθησαν τὰ ἀνωτέρω; Ἐπειδὴ ὁ υἱὸς τοῦ ἐν λόγῳ βασιλέως Λουδοβίκου καὶ ἐγγονὸς τοῦ βασιλέως πού ἔκανε τὶς ἀπαλλοτριώσεις τὸ 1802, ἔγινε βασιλεὺς τοῦ νεοσύστατου Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὅθων¹⁵.

Ἐπομένως, εἶναι σημαντικό νὰ δοῦμε τὶς ἀπαλλοτριώσεις μοναστηριακῶν περιουσιῶν στὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, μέσα ἀπὸ μία εὐρύτερη, εὐρωπαϊκὴ προοπτικὴ. Αὐτὸ τὸ ὅποιο ἔγινε τὸ 1932 εἶναι ἡ ἄμεση συνέχεια ὅσων ἔγιναν 100 χρόνια πρὶν στὸ νεοσύστατο Βασίλειο τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Ἀντιβασιλεία. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου καὶ μέλος τῆς Ἀντιβασιλείας ὁ γνωστὸς Φὸν Μάουρερ κατήρτισε τὸν πρῶτο νόμο περὶ Διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στὴν ὁποία, βεβαίως, οὔτε τὸ Ἅγιο Ὅρος οὔτε καὶ οἱ Νέες Χῶρες ἀνήκουν μέχρι σήμερα. Γιὰ αὐτὸ τὸν σκοπὸ ὁ Φὸν Μάουρερ μετέφρασε τὸν ἐκκλησιαστικὸ νόμο τῆς Βαυαρίας στὰ ἑλληνικά¹⁶.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε αὐτὴ τὴν ἐνέργεια εἶναι σκόπιμο νὰ ἔχουμε ὑπόψιν ὅτι τὸ Βασίλειο τῆς Βαυαρίας τὸ 1815 (μετὰ τὸ συνέδριο τῆς Βιέννης) δὲν ἦταν τὸ ἴδιο μὲ ἐκεῖνο 20 χρόνια πρὶν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τίτλο «Βασιλεὺς» καὶ ὄχι πιά «Πρίγκηψ» συμπεριέλαβε τεράστιες περιοχὲς προτεσταντικοῦ θρησκευματος. Ὁ Φὸν Μάουρερ (πβ. τὸν ἀναφερόμενο τόμο/κατάλογο, σελ. 380έππ.) προερχόταν ἀπὸ μία τέτοια περιοχὴ καὶ ἦταν καλβινιστὴς. Ἐπομένως, ὁ πρῶτος νόμος περὶ Διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, προῖον τῶν βαυαρικῶν μεταρρυθμίσεων τῆς ἐποχῆς τοῦ Ναπολέοντα, ἔχει προτεσταντικὲς ρίζες. Ἡ Ἀντιβασιλεία ἐφήρμοσε τὶς δῆθεν μεταρρυθμίσεις

¹⁵ Τὴν πλέον ἐμπεριστατωμένη δημοσίευση γιὰ τὸ θέμα ἀποτελεῖ ὁ ἐκτενὴς τόμος *Das Neue Hellas*, πού ἀποτελεῖ κατάλογο μιᾶς ἐκθέσεως στὸ Μόναχο τὸ 1999-2000, μὲ ποικίλα ἄρθρα (Hirmer München). Τὰ κεφάλαια σχετικὰ μὲ τὴν ἀντιβασιλεία βρίσκονται στὴν σελ. 43έ τοῦ E. Turczynski καὶ τὸ 7^ο κεφ. στὸ μέρος τοῦ καταλόγου, σελ. 376έ. Καὶ στὶς δύο εἰσηγήσεις μία προβαυαρικὴ τάση εἶναι προφανής. Παλαιὰ ἀλλὰ καλὴ εἶναι ἡ μελέτη τοῦ W. Seidl, *Bayern in Griechenland. Die Geburt des griechischen Nationalstaats und die Regierung König Ottos*, Würzburg 1981.

¹⁶ Αὐτόθι, 48 (Turczynski).

τοῦ Μονζελά, στὴν πραγματικότητα τὶς ἐπαναστατικὲς ἐνέργειές του, στὸ ἑλληνικὸ περιβάλλον. Ὁ ἴδιος ὁ Φὼν Μάουρερ ἔκλεισε ὅλες τὶς μονὲς στὸ τότε ἑλληνικὸ κράτος ποὺ εἶχαν λιγότερους ἀπὸ ἑπτὰ μοναχοὺς, καὶ ἡ περιουσία τους περιῆλθε στὸ ἑλληνικὸ κράτος¹⁷.

Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἡ μονὴ Καισαριανῆς ἡ ὁποία δὲν ἔκλεισε τὸ 1821 ὅπως γράφει ἡ Γερμανικὴ Wikipedia ἀλλὰ τὸ 1834 ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς νομοθεσίας τοῦ Φὼν Μάουρερ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὰ χειρόγραφα καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς μονῆς εἶχαν μεταφερθεῖ στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ καὶ πωλήθησαν ἐν μέρει, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἀπὸ τὸν τότε Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν Γρηγόριο τὸν Ε΄ (1799-1820, ὁ λεγόμενος Κακογρηγόρης). Ἔνα μέρος τους μεταφέρθηκε στὴν Ἀκρόπολη. Κατὰ τὶς πηγὲς ἡ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18^{ου} αἰῶνα ἀκμάζουσα Μονή, ἀπὸ τὴν δεκαετία τοῦ 1790 καὶ μετὰ βρέθηκε σὲ παρακμὴ, καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανο μίᾳ ἐπιδρομῇ τοῦ Ὁμὲρ Βρυώνη, μετὰ τὴν ἔκρηξη τῆς ἐπαναστάσεως νὰ τὴν ἀποδυνάμωσε ἀκόμη περισσότερο. Ὡστόσο, γιὰ τὴν διάλυση τῆς μονῆς Καισαριανῆς δὲν ἦσαν ὑπεύθυνοι οἱ Ὀθωμανοὶ ἀλλὰ ἡ Ἀντιβασιλεία.¹⁸

¹⁷ Αὐτόθι, 376. Ἡ τάση τοῦ συγγραφέως νὰ δικαιολογήσει τὸν Φὼν Μάουρερ εἶναι ἐμφανής. Ἐνδεικτικὴ γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ προσέγγιση στὸν ἀναφερόμενο κατάλογο εἶναι ἡ ἀποψη τοῦ W. Schegk ὁ ὁποῖος τονίζει ὅτι οἱ «Τουρκοὶ» (recte: Ὀθωμανοί), βασίστηκαν ἀποκλειστικά στὸ ἐθικὸ δίκαιο ἐνῶ ἀγνοοῦσαν μίᾳ γραπτῇ νομοθεσίᾳ. Βεβαίως αὐτὲς οἱ ἀπόψεις ἀγνοοῦν τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς συμπαγοῦς ὀθωμανικῆς νομοθεσίας ἀπὸ τὸν Μωάμεθ Β΄ καὶ μετέπειτα, ἡ ὁποία εἶχε ἐπικεφαλῆς τὸν νομοδιδάσκαλο al- Halabī (16. αἰ.). Ἡ πραγματικότητα στὴν Ὀθωνικὴ Ἑλλάδα ἦταν ὅτι τὰ ὀθωμανικὰ ἀρχεῖα εἶχαν καεῖ, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ Ἀντιβασιλεία πράγματι νὰ βρεθεῖ ἐνώπιον ἐνὸς μάλλον ἐθικμοῦ ἰσλαμικοῦ δικαίου. Ἐπειδὴ τὸ Ἅγιον Ὄρος πέρασε στὴν Ἑλλάδα μόνις τὸ 1913, ἡ κατάσταση ὡς πρὸς τὰ ὀθωμανικὰ ἀρχεῖα διαφέρει ριζικῶς ἀπὸ τὴν νότια Ἑλλάδα.

¹⁸ Δὲν γνωρίζουμε νὰ ἔχει γραφεῖ κάποια συστηματικὴ ἱστορία τῆς Μονῆς εἰδικῶς γιὰ τὴν μεταβυζαντινὴ περίοδο. Οἱ σημειώσεις τοῦ Ἀναστασίου Ὀρλάνδου, *Μεσαιωνικὰ μνημεῖα τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν κλυτιῶν Ὑμητοῦ-Πεντελικοῦ, Πάρνηθος καὶ Αἰγάλεω*, Ἀθῆνα 1923, σελ. 158-163 δὲν ἰκανοποιοῦν πλέον. Πβ καὶ Χ. Μπούρας, *Βυζαντινὴ Ἀθῆνα, 10ος-12ος αἰῶνας*, Ἀθῆνα 2017, σελ. 193-196. Ἐπίσης τοῦ Γ. Πάλλη, *Τοπογραφία τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πεδίου*, σελ. 333-347, Θεσσαλονίκη 2009 ποὺ βασίστηκε γιὰ τὴν ὀθωμανικὴν περίοδο στὰ παλαιότερα βιβλία τῶν Φιλαδελφέως καὶ Καμπούρογλου. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος μετέφερε τὸ ὑπόλοιπο μέρος τῆς βιβλιοθήκης στὴν Ἀκρόπολη, ἐὰν ἀληθεύει, δημιουργεῖ ἀπορίες καθὼς ἐκεῖ ἦταν ἡ φρουρὰ τοῦ Σουλτάνου, δηλαδὴ οἱ Γενίτσαροι. Μήπως ὁ ἀρχιεπίσκοπος πούλησε τὸ ὑλικὸ στὸν πασᾶ; Ὁ διάσημος ἀρχαιολόγος Κ. Πιττάκης νὰ

Το ίδιο φαινόμενο επαναλήφθηκε στην Ρουμανία το 1848 από τον πρώτο βασιλέα του νεοσύστατου κράτους Ίωνα Κούζα όπως και αργότερα στην μεταεπαναστατική Ρωσία το 1917¹⁹.

Γ. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΝΕΟΤΟΥΡΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Όπως είναι γνωστό, οι λεγόμενες Νέες Χώρες έμειναν υπό όθωμανική κυριαρχία μέχρι το 1913. Το ancient régime των σουλτάνων προστάτευε κατά το δυνατόν τα μοναστηριακά κτήματα ως βακούφια, δηλαδή εύαγħή ιδρύματα, χριστιανικά, μουσουλμανικά και έβραϊκά.

Ό Ένβέρ Πασᾶς (2^{ος} από δεξιά) κατά την διάρκεια επίσκεψης στο μέτωπο του Γερμανού αυτοκράτορος Γουλιέλμου Β΄ (2^{ος} από άριστερά) με τον διοικητή των όθωμανικών άμυντικών στρατευμάτων στα Δαρδανέλια (4^{ος} από άριστερά) και τον Όθωμανό Αντιναύαρχο Μέρτεν (3^{ος} από άριστερά).

μάζευε στην περιοχή φύλλα από χειρόγραφα, όπως αναφέρει, δεδομένης τής γνωστής τάσης του προς ψευδολογία, δέν μου φαίνεται πιθανόν. Έπομένως άπαιτείται πληρέστερη έρευνα και άρχαιακή μελέτη.

¹⁹ Πβ. Barbara Jelavich, *History of the Balkans*, vol. 1, 292έ., Cambridge 1983. Τεκμηριωμένη μελέτη για το θέμα δέν έχω έντοπίσει. Οι ρουμανικές ιστοσελίδες στο διαδίκτυο στεροϋνται έπιστημονικοϋ υποβάθρου. Πβ. και το άρθρο τής Lora A. Gerd, «Η δήμευση των μετοχίων των Ανατολικών μοναστηριών και Εκκλησιών στη Μολδαβία και Βλαχία στα 1860 και ο ρόλος της Ρωσίας», στον τόμο: *Η εξακτίνωση του Αγίου Όρους στον Ορθόδοξο Κόσμο: Τα Μετόχια*, Θεσσαλονίκη 2015, σελ. 283-296.

Ὡστόσο, ἡ ἀντιπολίτευση τοῦ σουλτάνου, οἱ λεγόμενοι Νεότουρκοι ἦταν, ὅπως καὶ ὁ Κεμάλ, μαθητὲς καὶ θαυμαστὲς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Στὰ γραπτὰ τους, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19^{ου} αἰῶνος βλέπουμε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἀπαίτηση τῆς ἀπαλλοτριώσεως ὅλης τῆς βακουφικῆς περιουσίας. Ἡ ἐπιχειρηματολογία εἶναι ἡ ἴδια μὲ ἐκείνη πρὶν 100 χρόνια: ὁ πραγματικὸς ἰδιοκτήτης αὐτῆς τῆς περιουσίας εἶναι ὁ Πρίγκηψ-Ἡγεμὼν ἢ τὸ κυρίαρχο κράτος. Σύμφωνα μὲ τὴν θεωρία αὐτή, οἱ μονὲς σφετερίστηκαν τὴν περιουσία ἀπὸ τὸν κυρίαρχο λαό. Ἡ ἐν λόγω ἀντίληψη ἀγνοεῖ πλήρως καὶ σκοπίμως τὸ γεγονὸς ὅτι πρὶν τὴν Γαλλικὴ ἐπανάσταση δὲν ὑπῆρχε ἡ μετέπειτα διαμορφωθεῖσα ἔννοια τοῦ κυρίαρχου κράτους. Κατὰ συνέπεια οἱ Νεότουρκοι, πρὶν τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1908 καὶ πρὶν τὴν διάλυση τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας στὴν βαλκανικὴ χερσόνησο, ἐτοίμαζαν ἀντίστοιχες ἐνέργειες μὲ τὴν Γαλλικὴ ἐπανάσταση καὶ τὴν ἀκολουθηθεῖσα ἀπὸ τὸν Φὸν Μάουρερ τακτικὴ στὴν Ἑλλάδα ἐπὶ Ἀντιβασιλείας. Βλέπουμε δηλαδὴ σὲ ὅλη τὴν Βαλκανικὴ Χερσόνησο τὴν ἴδια κίνηση ὡς ἀπόρροια τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Αὐτὸ τὸ μοντέλο ἐνέπνευσε, μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῶν Νεοτούρκων (ποὺ ὀνομάζονται χαρακτηριστικὰ *jöntürk* σήμερα), καὶ τὴν νεοσύστατη Δημοκρατία τῆς Τουρκίας. Ἡ περιουσία ὅλων τῶν χριστιανικῶν βακουφίων πέρασε στὰ χέρια τοῦ κράτους. Ἀντιθέτως, τὰ ἰσλαμικὰ καὶ ἐβραϊκὰ βακούφια ἐπισημῶς δὲν ἀπαλλοτριώθηκαν. Τὸ θέμα τῶν πατριαρχικῶν βακουφίων εἶναι περισσότερο περίπλοκο²⁰. Ἡ σημερινὴ Τουρκικὴ Δημοκρατία ἐλέγχει τὰ βακούφια καὶ τὰ ἀρχεῖα τους διὰ εἰδικοῦ νόμου.

Δ. ΤΟ ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Τὸ ἐλληνικὸ κράτος, ὅσον ἀφορᾷ στὸ θέμα τῶν ἀπαλλοτριώσεων τῶν ἀγιορειτικῶν μετοχιῶν, συνέχισε μία πολιτικὴ ποὺ προετοιμαζόταν μὲ τὸν

²⁰ Πβ. Murat Çizakça, *A History of Philanthropic Foundations, the Islamic World from the Seventh Century to the Present*, Istanbul 2000, τὸ ὁποῖο εἶναι πολὺ γενικό. Ἐπίσης, γιὰ τὰ βακούφια στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία κατὰ τὸν 19^ο αἰῶνα πβ. H. Inalcik/D. Quataert, *A Social and Economic History of the Ottoman Empire*, vol. 2 (μέχρι τὸ 1914), Cambridge 1994, καὶ ἰδιαιτέρως τὸ τέταρτο μέρος τοῦ Quataert.

εὐρωπαϊκὸ διαφωτισμὸ, ἤδη ἀπὸ τὸ δεῦτερο ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος. Βάσει τῶν ιδεῶν αὐτῶν ὁ μοναχισμὸς καὶ τὰ μοναστήρια ἦσαν θεσμοὶ ξεπερασμένοι, καὶ γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητος ἦταν ἀναγκαῖος ὁ ἐκμοντερνισμὸς. Ὁ τότε ἀρχιμανδρίτης, καὶ μετέπειτα ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Δαμασκηνὸς Παπανδρέου, σὲ ἔκθεσή του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, μὲ ἡμερομηνία 2 Ὀκτωβρίου 1921, μετὰ τὴν ἀποστολὴ του στοῦ Ἁγίου Ὄρους, καταληκτικῶς, μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει: «Ἡ Ἀγιορειτικὴ ζωὴ χρήζει ἀναγεννήσεως. Ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωσις τῶν Ἀγιορειτῶν Πατέρων πρέπει νὰ ρυθισθῇ κατὰ τοὺς μεγάλους τύπους τῶν σημερινῶν ἀντιλήψεων, τῶν σημερινῶν δεδομένων... Ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ζωὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους πρέπει νὰ λάβῃ ἀνιούσαν ἐξέλιξιν, σύμφωνον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς σημερινῆς ἐποχῆς... Πρέπει νὰ λάβῃ πρακτικὴν ἀξίαν διὰ τὸ Κράτος, νὰ προσανατολισθῇ πρὸς τὴν Παιδείαν, τὴν Ἐργασίαν, τὴν Ἐπιστήμην»²¹.

Ἀντιλήψεις οἱ ὁποῖες θυμίζουσαν ἀντίστοιχες ἐκθέσεις πρὶν ἀπὸ τὴν μεγάλη ἀπαλλοτρίωσι τοῦ 1802/3 στὴν Βαυαρία. Ὡστόσο, αὐτὸ τὸ μοντέλο, ὅπως εἶδαμε, εἶχε ἀποτύχει. Ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, ὁ ρόλος τοῦ μοναχισμοῦ στὴν Βαυαρία στρεφόταν γύρω ἀπὸ τὴν παιδείαν καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα ἐνῶ ὁ ἀντίστοιχος ρόλος τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰδικότερα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἐν μέρει τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στρεφόταν στὴν διατήρησι τῆς ρωμιοσύνης. Στὴν Μικρὰ Ἀσία, ὅπου ἐξαφανίσθηκε ὁ μοναχισμὸς, ἐξισλαμίσθησαν ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἐνῶ στὴν Μακεδονία ὅπου καὶ ὁ ρόλος τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἦταν καθοριστικὸς, ἡ πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ ἔμεινε χριστιανικὴ. Ὅμως, μὲ τὴν ἀπαλλοτρίωσι τῶν μετοχιῶν φαίνεται νὰ ἀκυρώνεται αὐτὸς ὁ ρόλος.

²¹ Πβ. Ὑπηρεσία Διπλωματικοῦ καὶ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (ΥΔΙΑ) 1921, Φ.30, σπ.3.

Περικλῆς Ἀργυρόπουλος (1871–1955),
Υποναύαρχος, πολιτικός καὶ διπλωμάτης

Μία δεύτερη παρατήρηση ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸν ἀνομολόγητο σκοπὸ τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἀγιορειτικῶν μετοχίων. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς ἀρχειακὲς πηγές, ὁ τότε Γενικὸς Διοικητὴς Θεσσαλονίκης Περικλῆς Ἀργυρόπουλος, καὶ μετέπειτα τὸ 1926 Ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν, καὶ τὸ 1928 Ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν, κατὰ τὸν κρίσιμο δηλαδὴ χρόνον τῶν ἀποφάσεων γιὰ τὶς ἀπαλλοτριώσεις, σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸ ΥΠΕΞ τῆς 17^{ης} Μαΐου 1918, ἀνέφερε: «τὸ πρωτεῦον δι' ἡμᾶς ζήτημα εἶναι τὸ τοῦ ἐλέγχου τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῶν Μονῶν... ἄλλωστε αἱ περιουσίαι τῶν Μετοχίων τῶν Μονῶν εὐρίσκονται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, τοῦθ' ὅπερ θὰ παράσχη εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸ μέσον τῆς ἐπεμβάσεως καὶ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ ἐλέγχου ἐπὶ τῆς ὅλης οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῶν Μονῶν»²². Μὲ παρόμοιο τρόπο ἐνήργησαν καὶ οἱ Νεότουρκοι. Αὐτὴ ἡ

²² Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 126 ἐμπιστευτικὴ ἔκθεσὴ του πρὸς τὸ ΥΠΕΞ στὴν Ὑπηρεσίᾳ τοῦ Διπλωματικοῦ καὶ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου ΥΠΕΞ 1919, Φάκ. Β 35, ὑποφάκελλος 11. Βλ. ἐπίσης

τακτική υπήρξε εϋθέως παράλληλη με τήν πρό εκατό καί πλέον ἐτῶν ἐπιχειρηθεῖσα ἀπαλλοτρίωση τῆς Βαυαρίας. Ἀλλά ὅπως εἶδαμε, σέ μικρὸ σχετικὸ διάστημα ἡ ἐκεῖ ἐπιχειρηθεῖσα ἀπαλλοτρίωση, ὑπὸ τὸ βάρος τῶν δυσμενῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνακλήθηκε. Μία ἀντίστοιχη ἀντιμετώπιση ὅμως ἐκ μέρους τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους δὲν παρατηρήθηκε.

Στὴν ἐλληνικὴ πραγματικότητα ἡ ἐξέλιξη ἦταν διαφορετικὴ. Κατὰ πόσον οἱ ἀρχικοὶ σκοποὶ ἐπετεύχθησαν ὅπως καὶ ποιῆς τελικῶς υπήρξαν οἱ συνέπειες τῆς ἐπιχειρηθείσας ἐπεμβάσεως ὄχι μόνο γιὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ἴδιο τὸ ἐλληνικὸ κράτος, τὴν τοπικὴ οἰκονομία καὶ ἐν τέλει τὴν συνέχεια τῆς ρωμιοσύνης, τὸ ἀφήνουμε γιὰ τοὺς γνῶστες καὶ τὶς γνώστριες τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καὶ ἱστορίας μας.

Ἀναστασίου Νικοπούλου, *Ἐγγυήσεις τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους γιὰ τὸ καθεστῶς τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ οἱ ἀπαλλοτριώσεις τῶν ἀγιορειτικῶν μετοχίων*, Ἀρμενόπουλος 10 (2015), 1654.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χαιρετισμός Ιεράς Κοινότητας Αγίου Όρους	12
Χαιρετισμός Δημάρχου Θεσσαλονίκης.....	15
Χαιρετισμός Προέδρου Επιστημονικής Επιτροπής.....	16
ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	
Βασίλειος-Αλέξανδρος Κόλλιας, Κατοχύρωση ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων αγιορειτικών μονών σε μετόχια εκτός του Αγίου Όρους μέχρι το 1204.....	23
Μοναχός Θεόκτιστος Δοχειαρίτης, Η αποζημίωση των Αγιορειτικών μονών για την απαλλοτρίωση των μετοχίων τους.....	43
Μοναχός Κοσμάς Σιμωνοπετρίτης, Ασυνέπειες στην εφαρμογή του νόμου και άλλα προβλήματα κατά τις απαλλοτριώσεις των αγιορειτικών μετοχίων.....	65
Δημήτριος Μουζάκης, Το μετοχιακό ζήτημα και οι αλλοεθνείς μοναχοί του Αγίου Όρους.....	87
Ιωάννης Niehoff-Panagiotidis, Οι «απαλλοτριώσεις» των αγιορειτικών κτημάτων και οι ευρωπαϊκές τους συγγένειες.....	103
Ιωάννης Σκλαβούνος, Απαλλοτρίωση και παραγραφή μέσα από τις δικαστικές υποθέσεις των μετοχίων δύο αγιορειτικών μονών στις Σέρρες.....	121
Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου, Η νομολογιακή αντιμετώπιση των απαλλοτριώσεων αγιορειτικών μετοχίων. Ερμηνευτικά ζητήματα και προοπτικές.....	155
Αναστάσιος Νικόπουλος, Οι απαλλοτριώσεις των αγιορειτικών μετοχίων και το νομικό καθεστώς τους.....	165
Μιλτιάδης Χατζηγεωργίου, Οι περιπέτειες των Αγιορειτικών Μετοχίων κατά τον εικοστό αιώνα. Γεγονότα και προβληματισμοί.....	179

Δημήτριος Μακρής , <i>Η προστασία των αγιορειτικών περιουσιών και αγαθών υπό το πρίσμα της νεότερης νομολογίας (του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου)</i>	191
Χρήστος Γαλιτσίδης , <i>Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των μετοχίων των Μονών του Αγίου Όρους κατά τις απαλλοτριωτικές αποφάσεις ως πυρήνας του λεγόμενου μετοχιακού ζητήματος</i>	221
Νικόλαος Ρομπότης , <i>Απαλλοτριώσεις - Η μη εκπλήρωση του λόγου δημόσιας ωφέλειας και οι συνέπειές της</i>	235
Διογένης Καραγιαννακίδης , <i>Σκέψεις για τις απαλλοτριώσεις των αγιορειτικών μετοχίων που επιχειρήθηκαν στην περίοδο του μεσοπολέμου</i>	241
ΠΗΓΕΣ	251
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	253
ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟ: ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	255
1. ΑΡΘΡΟ 105 ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ.....	256
2. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΤΟΥ (Κανόνες Συνόδων - Όρισμοί αυτοκρατόρων - Όθωμανικό, Διεθνές, Αγιορειτικό δίκαιο).....	259
Κανών ΛΗ΄ Αγίων Άποστόλων.....	260
Κανών ΜΑ΄ Αγίων Άποστόλων.....	260
Κανών ΚΔ΄ τής Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου (έτους 451).....	260
Κανών ΚΣΤ΄ τής Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου (έτους 451).....	261
Κανών ΜΘ΄ Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου (έτους 691/2)...	261
Κανών ΙΑ΄ τής Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου (έτους 787).....	261
Κανών ΙΒ΄ τής Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου (έτους 787).....	262
Κανών ΙΓ΄ τής Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου (έτους 787).....	262

Κανών Α΄ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης ἐν Κπόλει Πρωτοδευτέρας Συνόδου (ἔτους 861).....	263
Κανών ΛΔ΄ τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου (ἔτους 419).....	264
Κανών ΜΑ΄ τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου (ἔτους 419).....	264
Κανών Β΄ Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας (ἔτους 444)...	264
Νεαρά Ζ΄ Ἰουστινιανοῦ (κεφ. 1).....	265
Νεαρά ΡΚ΄ Ἰουστινιανοῦ (κεφ. 7).....	265
Βασίλειος Α΄ Μακεδών (883).....	265
Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνός (1104).....	266
Νεαρά LXI Μανουήλ Α΄ Κομνηνοῦ (1159).....	266
Νεαρά Μανουήλ Κομνηνοῦ LXII (1159).....	267
Νεαρά Μανουήλ Κομνηνοῦ LXIII (1159).....	268
πάπας Ἰννοκέντιος Γ΄, Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Ἀγιορεῖτες μοναχοὺς (17.1.1214).....	268
Στέφανος Δουσάν, Γενικὸ χρυσόβουλλο περὶ Ἁγ. Ὁρους (1345)..	268
Στέφανος Δουσάν, Χρυσόβουλο περὶ Μεγ. Λαύρας (1347).....	269
Ὅρισμὸς Μουράτ Β΄ (5.4.1430).....	270
Φιρμάνι σουλτάνου Σελήμ Β΄ (31.1.1569).....	270
Φιρμάνι σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ (7.2.1822).....	271
Ἄρθρον 122 τοῦ Ὀθωμανικοῦ Νόμου περὶ Γαιῶν (1858).....	271
Ἄρθρον 62 Συνθήκης Βερολίνου (13.7.1878).....	271
Ἄρθρον 52 Κανονισμοῦ τοῦ Ἁγίου Ὁρους (1878).....	271
Ἄρθρον 187 Γενικῶν Κανονισμῶν.....	272
Ἄρθρον 181 Καταστατικοῦ Χάρτου Ἁγίου Ὁρους.....	273
3. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ - ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ - ΝΟΜΟΙ & ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ - ΥΠΟΥΡΓΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ - ΕΠΙΣΗΜΕΣ ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ.....	275

ΣΥΝΘΗΚΗ ΣΕΒΡΩΝ (1920).....	276
ΣΥΝΘΗΚΗ ΛΩΖΑΝΗΣ (ΦΕΚ 238Α/25.8.1923).....	276
Γεν. Διεύθυνσις Έποικισμού, Απόφασις επίτάξεως 23 μετοχίων (16808/13.9.1923).....	277
Νομοθετικόν Διάταγμα 8.4.1924 (ΦΕΚ 82Α/10.4.1924).....	279
Γνωμοδότησις Όλομελείας Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους περὶ τοῦ ἀπὸ 8/10.4.1924 Ν.Δ.....	281
Άπόφασις ἀριθ. 114215 Ὑπουργοῦ Γεωργίας (ΦΕΚ 87Β/27.9.1924).....	282
Νομοθετικόν Διάταγμα 2.9.1926 (ΦΕΚ 292Α/3.9.1926).....	284
ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ 1927 (3.6.1927).....	285
Νομοθετικόν Διάταγμα 13.6.1927 (ΦΕΚ 120Α/16.6.1927).....	290
Νόμος 4716/1930 (ΦΕΚ 172Α/18.5.1930).....	291
Έκθεσις Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς Γερουσίαν Νομοσχεδίου περὶ διακανονισμοῦ ἀποζημιώσεως, 7.4.1930....	292
Νόμος 5377/1932 (ΦΕΚ 108Α/8.4.1932).....	294
Εἰσηγητικὴ ἔκθεσις Ν. 5377/1932 (17.12.1931).....	300
Έκθεσις τῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὸν Ν. 5377/1932.....	301
Πρακτικὰ Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων (17.2.1932).....	303
Διάταγμα 4.4.1933 (ΦΕΚ 91Α/10.4.1933).....	306
Διάταγμα 6.11.1933 (ΦΕΚ 349Α/14.11.1933).....	308
Άριθ. 3241/2.1.1934 Γνωμοδότησις Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους.....	311
Διάταγμα 11.5.1934 (ΦΕΚ 162Α/16.5.1934).....	314

Άριθ. 348/1934 Γνωμοδότησις Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.....	315
Νόμος 6242/1934 (ΦΕΚ 265Α/14.8.1934).....	317
Ἀναγκαστικὸς Νόμος 435/1937 (ΦΕΚ 15Α/20.1.1937).....	318
Νόμος 679/1943 (ΦΕΚ 328Α/29.9.1943).....	320
Νόμος 1804/1944 (ΦΕΚ 203Α/19.9.1944).....	321
Νόμος 18/1944 (ΦΕΚ 14Α/10.11.1944).....	322
Ἀναγκαστικὸς Νόμος 491/1945 (ΦΕΚ 199Α/31.7.1945).....	327
Ν.Δ. 324/47 (ΦΕΚ 82Α/19.4.1947).....	329
Σχέδιον Νομοθετικοῦ Διατάγματος & Ἐκθέσεις.....	330
4. ΜΙΣΘΩΤΗΡΙΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΑ (1924 & 1930).....	337
4.1 Μισθωτήριον Συμβόλαιον Ἰωάννου Γ. Οἰκονομοπούλου, ἀριθ. 81016/18.4.1924 (Ἑλληνικὸ Δημόσιο καὶ Ἱερὰ Κοινότης).....	338
4.2 Μισθωτήριον Συμβόλαιον Διονυσίου Εὐθ. Ἰατρίδου, ἀριθ. 2343/4.5.1930 (Ἑλληνικὸ Δημόσιο καὶ Ἱερὰ Μονὴ Βατοπαιδίου).....	349
4.3 Προσύμφωνον Μισθώσεως Γεωργίου Χριστοφ. Κασσαβέτη, ἀριθ. 7252/24.11.1930 (Ἑλληνικὸ Δημόσιο καὶ Ἱερὰ Μονὴ Γρηγορίου).....	360
ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ – ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ.....	365
1. Νομολογία Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.....	365
ΟΛΣΤΕ 45/1930.....	366
ΟΛΣΤΕ 852/1931.....	371
ΟΛΣΤΕ 159/1933.....	377
ΣΤΕ 348/1934.....	382

ΟΛΣΤΕ 464/1939.....	382
ΟΛΣΤΕ 869/1967.....	389
ΟΛΣΤΕ 3057/1972.....	395
2. Νομολογία Αρείου Πάγου.....	401
Άριθ. 177/1976 (Όλομ.).....	402
3. Νομολογία Δικαστηρίου ουσίας.....	405
ΠολΠρχαλκιδικ 72/1976.....	406
4. Επίσημες Γνωμοδοτήσεις.....	417
ΝΣΚ 864/1963.....	418
ΝΣΚ 865/1969.....	420
Κ. Σταμάτης, Είσαγγελεύς Πρωτοδικῶν Θεσσαλονίκης πρὸς Συμβολαιογράφο Θεσσαλονίκης κ. Κ.Β. ἀριθ. 3716/69.....	422
Σ. Τούσας, Ἀντεισαγγελεύς Αρείου Πάγου πρὸς τοὺς Εἰσαγγελεῖς Ἐφετῶν τοῦ Κράτους, Ἐγκύκλιος ἀρ. 2/20.1.1971..	429
5. Μελέτες.....	431
Ἰ. Γ. Ἡλιάκης, Ν. Π. Ταζεδάκης, Ι. Κ. Ἀναστασόπουλος, Νικήτας Ἐμνιέτογλου, Ν. Ξ. Νικολαΐδης, Ἀθ. Κουμπουρόπουλος, Ὑπόμνημα τῶν Ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοὺς Ὑπουργοὺς Ἐξωτερικῶν, Γεωργίας καὶ Οἰκονομικῶν (10.2.1934).....	432
Ἀρχιμ. Βησσαρίων Καθηγούμενος Ἱ. Μονῆς Γρηγορίου (Δεκέμβριος 1953) Τὸ Μετοχιακὸν Ζήτημα τοῦ Ἁγίου Ὁρους.....	459
Ἰω. Σόντη (6.7.1963) περὶ ἀναπαλλοτριώτου Ἱ. Μ. Ἁγίου Ὁρους.....	469
Χαραλάμπους Φραγκίστα, Περὶ ἐκποιήσεως ἀπροσόδων ἀκινήτων Ἱ. Μονῶν (12.3.1969).....	472

Δημ. Κ. Παπακωνσταντίνου, Παρατηρήσεις στην απόφαση ΑΠ 177/1976.....	476
Κων/νου Δ. Κεραμέως, Περί ένδεχομένων έκ τοῦ Ν. 5377/32 ἀξιώσεων τῶν ἀγιορειτικῶν Μονῶν (9.9.1977).....	480
Σπυρίδωνος Ν. Τρωϊάνου, Ποῖος ὁ νομικὸς χαρακτήρας τῶν παροχῶν τοῦ Ν. 5377/32 καὶ τὸ ὕψος αὐτῶν σήμερα (29.3.1977).....	491